

תבונות

הגות עיון ופשוט
משיעורי

הג"ר דוד לייבל שליט"א

נערך ע"י תלמידיו

יצר לב האדם רע מנעוריו

תיאור קלוקל העולם מופיע מיד בפתיחת התורה בתיאור חטאם של אדם הראשון וחווה בגן עדן וממשיך לאחר מכן בסוף פרשת בראשית ובתחילת פרשת נח עד שהקב"ה מביא מבול על העולם. לאחר המבול, כאשר נח מקריב קרבן בצאתו מן התיבה, התורה מתארת תפנית ביחסו של הקב"ה אל בני האדם וחטאיהם:

וַיֵּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַה' וַיִּקַּח מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטְּהוֹר וַיַּעַל עֹלֹת בְּמִזְבְּחוֹ: וַיִּרַח ה' אֶת רִיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר ה' אֵל לְבוֹ לֹא אֶסַּף לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאָדָמָה בְּעִבּוֹר הָאָדָם כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו וְלֹא אֶסַּף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת כָּל חַי פֶּאֶשֶׁר עִשְׂתִּי: עַד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ זָרַע וְקָצִיר וְקָר וְחָם וְקָיִץ וְחָרָף וַיּוֹם וַלְיָלָה לֹא יִשְׁבְּתוּ:

עיון בפרשה זו מעורר אותנו למספר נקודות הטעונות ביאור:

השינוי ביחסו של הקב"ה לאנושות והטיעון "כי יצר לב האדם רע מנעוריו" כדי לחדש את היקום מגיע רק אחרי קרבנו של נח, מה תוכנו של אותו קרבן בודד שבכוחו לגרום לשינוי כל כך משמעותי כנגד עונותיהם החמורים של דורות רבים.

אף בעיקר הדבר ישנה תמיהה בסיסית. הלא קודם המבול הפסוק אומר (ו' ה'): 'וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום' כלומר שסיבת הבאת המבול היא בשל כך שיצר מחשבות לבו רק רע כל היום, ואילו לאחר הקרבת הקרבן אזי דוקא בשל כך שיצר לבו של האדם רע מנעוריו הקב"ה מתנחם על המבול ומבטיח שלא יוסיף להביא עוד מבול, הלא זהו דבר והיפוכו! האם העובדה שיצרו של האדם רע זוהי סיבה להשחתת העולם או דוקא לקיומו? ומהו השילוב בין זה לבין ריח הניחוח העולה מן הקרבן?

כדי לרדת לשורשם של דברים, נקדים לבאר את הענין של 'רע מנעוריו'; על פניו, קשה לנו להבין את המושג הזה. בעינינו היה נראה כי ילד בתחילת חייו הוא זך ונקי ורק בהמשך חייו פעמים שמקלקל את דרכיו, כיצד ניתן להלום את המילה 'רע' על ילד רך בתחילת חייו?

התשובה לכך היא, שהאדם אכן לא נולד רע מנעוריו במובן הפשוט שבעינינו נתפס הרוע, אך האדם נולד מטבעו אנוכי. מעת שמגיח התינוק לאויר העולם הוא רואה רק את עצמו ובטוח שכל העולם נברא רק כדי לשרתו ולמלא את צרכיו, על כל סובביו מוטלת החובה להעניק לו את מלוא תשומת הלב ומילוי אחר כל רצונותיו. ככל שהאדם גדל ואישיותו מתפתחת הוא לומד להביט אל המרחב שסביבו, להבין שגם לסובבים אותו יש צרכים ורצונות משלהם ותפיסתו על העולם היא כבר לא רק ככלי לשרת אותו, וכך בהדרגה הוא עובר להתנהג לאור תפיסה זו.

כאשר האדם חוטא, הוא בעצם משתמש בעולם לתכלית אחרת ממה שהוא נברא. בכך הוא תופס את העולם ככלי שנברא לשרת אותו והוא 'נוטל' את העולם לצרכיו האישיים, הדבר בולט במיוחד בחטאיהם של אנשי דור המבול כפי שהתורה מתארת 'כי מלאה הארץ חמס' ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו' עיקר ההשחתה נבעה מכך שכל אחד התעסק רק עם צרכיו ורצונותיו בלא להתחשב בזולת, כך מגיעים לתוצאה כזו של השחתה. זוהי בעצם תכונת הרוע עליה מדברת התורה. זהו יצר לב האדם הרע מנעוריו. ראייתו של האדם את עצמו כמרכז העולם, היא אשר בכוחה לדרדר את העולם לאבדון.

כשהקב"ה רואה שכולם משחיתים את דרכם בהנהגה של רוע הוא מקלל את האדמה, מתנחם על בריאת עולמו ומוחה את היקום. שכן, במצב כזה בו בני האדם רואים בעולם רק כלי שרת לרצונותיהם ומאווייהם אין ליקום זכות קיום. העולם נברא לשמש את בני האדם לעבוד את ה' וככל שבני האדם משתמשים בעולם הגשמי למטרה הפוכה מכך העולם מתקלל. זאת אפוא הסיבה לכך שגם בעונש על חטאו של אדם הראשון, וגם בעונש המבול שהקב"ה מביא על העולם, אנו מוצאים שהתורה מייחסת את העונש לאדמה ולאֶרֶץ - 'ארורה האדמה' בקללת אדם הראשון, ואח"כ במבול - 'מבול על הארץ' ובסופו 'לא אוסיף לקלל עוד את האדמה. האדמה והארץ מבטאים את עצם קיומו של העולם הגשמי, אותו עולם שע"י חטאי בני האדם הוא משמש למטרה אחרת מתכלית בריאתו.

נח יוצא מן התיבה ומיד הוא נוטל קרבן מתוך אותם בעלי החיים הבודדים שניצלו מהמבול ומעלה אותם להשם, על אף החשיבות הרבה והצורך הגדול שיש לאנושות באותם בעלי החיים הניצולים להמשך קיומו של היקום, להקרבה זו ישנה משמעות עצומה, במעשהו זה נח מתחיל בעולם תנועה הפוכה בה אין האדם שואף כל העת לנכס לצרכיו את העולם כולו בלי להתחשב בסביבתו אלא להיפך, האדם מקריב את אשר לו ומעמיד את העולם ואת חפציו לצורך עבודת השם מבלי להתחשב בצרכיו ורצונותיו.

העולם המיועד למטרת קידוש החומר והשימוש בו למטרות נעלות מקבל את זכות הקיום שלו מעצם העובדה כי בכוחם של בני אדם לשפר את מעשיהם חרף העובדה כי יצרם הוא רע מנעוריו, כל המושג של יצר הרע מקבל משמעות אחרת ע"י ריח הניחוח שהעלה קרבנו של נח. אם בתחילה הרוע הוא היה הסיבה להשחתת העולם ע"י המבול, לאחר הקרבן כל ההגדרה של הרוע משתנה והוא הופך להיות הסיבה לקיומו. בפרשת בראשית הפסוק אומר שיצרו של האדם "רע" הוא, דהיינו שיש כאן רוע בעצם עד כדי שאין לעולם קיום, אך כאן, לאחר ההקרבה נוספה מילה אחת: 'מנעוריו'. לומר שתחילת הרוע אינו בהשחתה של בני האדם, אלא בתפיסת העולם הטבועה באדם מלידתו, כשעדיין אין באפשרות האדם לראות אחרת את העולם. וההשחתה היא אפוא רק כשהאדם לא משנה את התפיסה במהלך חייו.

בעקבות קרבנו של נח הקב"ה מתפייס והנהגתו ביחס לחטאי בני האדם משתנה מן הקצה אל הקצה. משום שממנו ניתן ללמוד כי האדם, חרף העובדה כי יצרו רע מנעוריו והוא אנוכי מטבעו, יכול בעבודה עצמית להעלות את אישיותו ושוב לא להביט על סובביו ועל העולם כולו ככלי העשוי לשרת אותו, אלא להפך מסוגל הוא להקריב את המעט שיש לו בעד הערכים והרוח.

שוב ושוב לאורך אלף השנים הראשונות של העולם בני האדם חוטאים, ותמיד מרכז הכובד של מעשיהם הוא החשיבה האנוכית בה הם רואים את העולם ככלי שנועד לשמשם בלבד, שוב ושוב האדמה מתקללת משום שאינה מממשת את יעודה ומאבדת את זכות הקיום שלה. עד שבא נח ומקריב את קורבנו. ריח הניחוח העולה מן הקרבן אינו מבשר כי כלו החטאים מן הארץ ומעתה יעשו כולם צדיקים, הוא מבשר כי יש תקוה למין האנושי. למרות היותו אנוכי מטבעו יכול הוא לרומם את עצמו מעבר לתפיסה זאת, עד כדי הקרבה מוחלטת, ומשכך גם במקרה בו תרבה רעת הארץ יש תקוה כי יקום 'נח' אחד שמרומם את עצמו לראות את העולם אחרת, מסוגל להקריב את הכל למען המטרה, גם אם לא בדור זה אז בדור אחר, וריח הניחוח של מעשיו יצדיק את קיום העולם - 'קייץ וחורף לא ישבותו'.

יש בפרשה זו מסר חשוב לאדם, מצד אחד אל לו להתכחש לעובדה כי בתכונתו הטבעית הוא טיפוס אנוכי הרואה בעיקר את עצמו, ההכרה של האדם בתכונותיו מהוות אבן דרך לכל מסלול של התקדמות. אך מאידך עליו לדעת כי בכוחו להתרומם מעל תפיסה זו, והאפשרות לסגל לעצמו את הדרך הראויה להביט על שסביבו - קיימת בנפשו, זה אכן דורש מאמץ רב ועבודה מתמדת אך יכולת זאת קיימת בו.

העלון יוצא לאור על ידי מכון 'תבונות', רח' יהודה הלוי 10 בני ברק
ההארות והערות ולקבלת תכנים נוספים ניתן לפנות במייל: office@tvunot.net
לקבלת העלון במייל a@tvunot.net